

Awareness Raising and Training Measures for the Istanbul Protocol in Europe

Definitie van Foltering en Wrede, Onmenselijke of Onterende Behandeling, en Voornaamste Verplichtingen om Foltering te Voorkomen

Dit werk is gepatenteerd onder een

[Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported Licentie](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/).

Dit project werd gefinancierd met steun van de Europese Commissie. Deze tekst reflecteert enkel de visie van de auteur(s), en de Commissie kan niet verantwoordelijk worden gehouden voor enig gebruik van de informatie die er in vevat zit.

Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

INHOUDSTAFEL

1. Definitie van foltering en wrede, onmenselijke of ontterende behandeling (mishandeling)	6
2. Criminalisering van foltering	9
3. Onderzoek	11
4. Herstel en rehabilitatie van slachtoffers	13
5. Preventie	15
5.1 Wettelijke maatregelen	15
5.2 Preventieve screening	17
6. Literatuur	18

In het eerste hoofdstuk van het Istanbul Protocol wordt een overzicht gegeven van alle internationale en regionale wettelijke voorzieningen die erop gericht zijn om foltering een halt toe te roepen die ten tijde van de totstandkoming van het Protocol van kracht waren. Er wordt ook een gedetailleerd overzicht van de verplichtingen die uit deze voorzieningen voortvloeien gegeven. In het Protocol wordt duidelijk gesteld dat staten verplicht zijn gevallen van foltering te onderzoeken en hierbij de nodige documentatie te verzamelen, wat van het allergrootste belang is om het cruciale bewijsmateriaal te verzamelen dat van doorslaggevend belang kan zijn in strafrechtelijke- en asielprocedures.

Het VN Verdrag tegen Foltering (UNCAT), dat van kracht is in alle landen, is de enige juridische tekst waar een definitie van foltering wordt voorzien. Om deze reden zullen we deze definitie en de verplichtingen die er uit voortvloeien in dit hoofdstuk in detail bespreken. Een overzicht van de andere juridische middelen in de strijd tegen foltering kan gevonden worden in hoofdstuk 5 van deze reeks.

1. Definitie van foltering en wrede, onmenselijke of onterende behandeling (mishandeling)

Hoewel door de jaren heen vele juridische instrumenten werden ontwikkeld om foltering en mishandeling tegen te gaan, is het VN Verdrag tegen Foltering de enige tekst die een definitie van foltering bevat. Daarom zullen we in dit hoofdstuk deze definitie onder de loep nemen, en ook de verplichtingen die er uit voortvloeien bespreken. Aangezien het Istanbul Protocol gebaseerd is op de idee dat het een absolute noodzaak is om foltering duidelijk te documenteren, en dit documentatiemateriaal als bewijsmateriaal te gebruiken in strafzaken en asielaanvragen, is het belangrijk om eerst duidelijkheid te scheppen over wat nu onder de term “foltering” dient verstaan te worden.

Foltering wordt door de UNCAT gedefinieerd als *“iedere handeling waardoor opzettelijk hevige pijn of hevig leed, lichamelijk dan wel geestelijk, wordt toegebracht aan een persoon met zulke oogmerken als om van hem of van een derde inlichtingen of een bekentenis te verkrijgen, hem te bestraffen voor een handeling die hij of een derde heeft begaan of waarvan hij of een derde wordt verdacht deze te hebben begaan, of hem of een derde te intimideren of ergens toe te dwingen dan wel om enigerlei reden gebaseerd op discriminatie van welke aard ook, wanneer zulke pijn of zulk leed wordt toegebracht door of op aanstichten van dan wel met de instemming of gedogen van een overheidsfunctionaris of andere persoon die in een officiële hoedanigheid handelt”*. In deze definitie zitten vier elementen vevat die essentieel zijn om te

 Bekijk ook hoofdstuk I, Deel B, 1 (§ 10) van het Istanbul Protocol.

 Lees de volledige tekst van UNCAT op www2.ohchr.org/english/law/cat.htm

 *Voor meer informatie, lees: Nowak / McArthur, *The United Nations Convention Against Torture (1)*, en*

 *Steven Dewulf, *The Signature of Evil (2)*.*

kunnen spreken van foltering, en die foltering duidelijk onderscheiden van mishandeling.

Ten eerste dient er **hevige pijn of leed** toegebracht te worden. Dit impliceert dat er een zeker intensiteit van pijn of leed moet zijn, wat natuurlijk afhangt van de subjectieve perceptie van het slachtoffer. Hierbij dient benadrukt te worden dat het toebrengen van psychologisch leed of lijden (bv. veroorzaakt door de dreiging van dood of foltering) volstaat om van foltering te spreken, en dient de ernst zeker niet equivalent te zijn aan de intensiteit van pijn die gepaard gaat met ernstig fysiek leed.

In tweede instantie dient de pijn of het leed toegediend te zijn om een bepaald **doel** te bereiken: het bekomen van een bekentenis; informatie loskrijgen van een slachtoffer of derde partij; bestraffing, intimidatie en dwang; en, tenslotte, discriminatie. Zoals reeds wordt gesuggereerd door het gebruik van het woord “zoals”, is de lijst die in [artikel 1](#) van de UNCAT is vermeld niet limitatief. Andere, gelijkaardige doelen, die iets gemeen hebben met de expliciet vermelde doelen (bv. foltering met als doel bepaalde belangen van de staat te dienen) vallen ook integraal onder de UNCAT.

Ten derde dient de pijn of het leed **intentioneel** te zijn toegebracht. Foltering door nalatigheid bestaat in deze context niet. De intentionaliteit relateert uiteraard ook aan het doel dat wordt nagestreefd met foltering.

Tenslotte vereist foltering ook de deelname van een **overheidsfunctionaris**, waarbij het aanzetten tot of toedekken van foltering in principe volstaan. In de zin van artikel 1 van de UNCAT kan een staat dus verantwoordelijk gehouden worden voor foltering in gevallen van actieve of passieve instemming, of in gevallen waar de overheid nalaat tussen te komen (bv. In gevallen van foltering door niet met de overheid verbonden derden). Deze brede definitie van foltering laat toe om overheden verantwoordelijk te houden voor, onder meer, misbruik onder gevangenen, genitale mutilatie, huishoudelijk geweld en mensensmokkel.

De ernst die wordt gehecht aan foltering wordt weerspiegeld in de plaats die het inneemt in internationaal recht, waar het als één van de weinige **absolute** en **niet-opschortbare** mensenrechten wordt gezien.

De *absolute aard* van het verbod op foltering wijst er op dat het recht op persoonlijke integriteit en menselijke waardigheid – de vrijheid van foltering – niet opweegt tegen enig ander recht, zelfs als deze een belangrijke rol zouden spelen in nationale veiligheid of in de vrijwaring van andere mensenrechten. In deze zin gaat het verbod op foltering verder dan het recht op leven, dat onder zeer specifieke voorwaarden kan ingeperkt worden (bv. in geval van de bedreiging van het leven van anderen). Voor foltering worden geen

✓ *Merk het verschil op tussen nalatigheid en omissie. Beiden relateren aan het niet stellen van een bepaalde handeling, maar nalatigheid is niet intentioneel, en omissie is dit wel.*

✓ *Het verbod op foltering is absoluut en r in geen enkele omstandigheid opschortbaar.*

beperkingen toegestaan.

Het verbod op foltering kan evenmin worden *opgeschort*. In bepaalde gevallen hebben staten de mogelijkheid een aantal mensenrechten op te schorten, bv. bij bedreigingen van de nationale veiligheid zoals burgeroorlogen, terrorisme of natuurrampen. Zelfs indien dergelijke noodgevallen zich voordoen, kan een staat het verbod op foltering niet opschorten, aangezien het in alle internationale verdragen vermeld staat als een absoluut verbod. Op een gelijkaardige manier stelt [artikel 2\(2\)](#) van de UNCAT dat *“geen enkele uitzonderlijke omstandigheid, ongeacht of het gaat om een oorlogstoestand, een oorlogsdreiging, binnenlandse politieke onrust of welke andere openbare noodsituatie ook, kan worden aangevoerd als rechtvaardiging voor foltering”*.

Wrede, onmenselijke of ontorende behandeling wordt in de UNCAT niet gedefinieerd. Uit [artikel 16](#) blijkt echter dat de invulling mishandeling kan afgeleid worden van de definitie foltering, in die zin dat het geen intentie of specifiek doel vereist. Om te kwalificeren als degraderende behandeling moet er zelfs geen ernstige pijn of leed zijn toegebracht, maar volstaat de vernedering van het slachtoffer. In de praktijk blijkt het onderscheid tussen foltering en mishandeling echter niet altijd even duidelijk te zijn. Er werd ooit gesuggereerd dat het verschil kan gemaakt worden op basis van de intensiteit van de pijn, doch een betere manier om het onderscheid te maken kan bestaan in het ontbreken van een specifiek doel. Op deze manier zouden ook gevallen van nalatigheid, die niet als foltering kunnen gekwalificeerd worden, toch nog vervolgd worden als mishandeling. Bijvoorbeeld, cipiers die gevangenen onbewaakt in een cel achterlaten (met daarbij een hoger risico op geweld) omdat ze hen vergeten zijn en het weekend thuis gaan doorbrengen, zouden op deze manier verantwoordelijk gehouden kunnen worden voor mishandeling eerder dan foltering, omdat het ontbreekt aan een specifieke intentie en / of doel.

Een ander criterium dat kan helpen bij het maken van een onderscheid tussen foltering en mishandeling is ‘machteloosheid’. Slachtoffers van foltering zijn meestal mensen die beroofd zijn van hun vrijheid, en zich in een machteloze situatie bevinden in die zin dat ze de plaats waar ze worden vastgehouden niet kunnen verlaten, en soms zelfs helemaal van hun vrijheid van beweging zijn beroofd door ketens, handboeien en andere hulpmiddelen. Verder beschikken ze vaak niet over de mogelijkheid om familieleden, dokters of advocaten die hen mogelijks zouden kunnen helpen, te contacteren. Hun volledige afhankelijkheid van de folteraars en hun oversten, evenals de onevenwichtige verhouding ten aanzien van andere gevangenen, brengt een hoog risico op mishandeling met zich mee. Al deze elementen maken van foltering een verschrikkelijke aanval op de menselijke waardigheid.

Er zijn wel degelijk gevallen waar het toebrengen van ernstige pijn of leed gerechtvaardigd kan worden, bijvoorbeeld bij het arresteren van verdachten, om een gewelddadige betoging een halt toe te roepen, of in tijden van gewapend conflict. Wanneer deze rechtvaardigingsgronden echter afwezig zijn en het geweld disproportioneel is ten aanzien van het doel dat men wenst te bereiken, is er sprake van mishandeling, wat verboden is door internationaal recht.

In rechtspraak en verdragen wordt vaak geen onderscheid gemaakt tussen foltering en mishandeling. Hoewel beiden niet-opschortbaar zijn kan een onderscheid tussen beide vormen van geweld wel belangrijk zijn, omdat een aantal verplichtingen die uit het VN-verdrag tegen foltering voortvloeien enkel betrekking hebben op foltering, met als meest vooraanstaande voorbeelden de verplichting tot het criminaliseren van alle vormen van foltering en de verplichting tot het toepassen van het principe van universele jurisdictie.

2. Criminalisering van foltering

De verplichting tot het criminaliseren van foltering geeft eens te meer blijk van de ernst waarmee foltering wordt genomen in internationaal recht, en is vervat in [artikel 4](#) van de UNCAT, dat stelt dat: *“Iedere Staat die Partij is, draagt er voor zorg dat alle vormen van foltering strafbaar zijn krachtens zijn strafrecht. Hetzelfde geldt voor poging tot foltering en voor handelingen van personen die medeplichtigheid of deelneming aan foltering opleveren”*. Dit houdt in dat minimaal alle vormen van foltering zoals omschreven in de UNCAT definitie door **nationaal recht** strafbaar gesteld moeten worden, en voorzien worden van gepaste straffen, die de ernst van het misdrijf erkennen.

Hoewel staten in principe de vrijheid hebben om deze verplichting naar eigen inzicht waar te maken in nationaal recht, is het praktisch gezien zeer moeilijk, zo niet onmogelijk, om alle vormen van foltering zoals voorzien in de UNCAT strafbaar te stellen zonder de definitie ervan letterlijk over te nemen als een apart misdrijf. In een ideaal geval zouden wetgevers dan ook deze definitie letterlijk moeten overnemen in hun nationaal recht. Als men echter een andere verwoording verkiest, is het noodzakelijk foltering expliciet strafbaar te stellen, en niet simpelweg een aantal andere misdrijven zoals fysieke schade in de wetgeving op te nemen. Uit de praktijk blijkt dat daders van foltering in landen waar het niet als apart misdrijf is opgenomen, weliswaar voor andere misdrijven, zoals het toebrengen van fysiek leed, kunnen vervolgd worden, doch de definities van dergelijke misdrijven bevatten doorgaans geen doelgerichtheid en intentionaliteit,

✓ *Alle landen zouden een definitie van foltering in hun strafrecht moeten opnemen.*

✓ *Elke definitie van foltering zou dezelfde elementen moeten bevatten als de definitie in art. 1 UNCAT.*

twee elementen die in de UNCAT definitie als constitutieve elementen zijn opgenomen. bovendien resulteert de vervolging van daders van foltering op basis van dergelijke misdrijven niet in een evenwaardige bescherming van zowel de fysieke als de psychologische integriteit van mensen. Vele foltertechnieken, zoals “waterboarding” of verstikking met behulp van een plastieken zak, leiden niet direct tot fysieke verwondingen, maar komen niettemin neer op het vrijwillig toebrengen van ernstige pijn of leed om een bekentenis of informatie te verkrijgen. Om deze reden is van cruciaal belang ook het psychologisch element van foltering expliciet op te nemen in de definitie van het misdrijf.

Een ander belangrijk probleem in verband met de vervolging van foltering door middel van algemene inbreuken is dat op deze inbreuken vaak verjaringstermijnen staan, soms beperkt tot enkele jaren. Als de verjaringstermijn is bereikt, wordt het dan ook onmogelijk om foltering op deze manier te vervolgen. De UNCAT daarentegen stelt expliciet dat daden van foltering niet onderhevig mogen zijn aan enige verjaringstermijn.

Daarenboven is de straf die op algemene misdrijven staat vaak beperkt tot het betalen van een boete aan het slachtoffer in plaats van verplichte opsluiting. Rekening houdende met de ernst van foltering, stelt de UNCAT dat de straffen in verhouding moeten zijn met de ernst van foltering. Afhankelijk van het nationaal strafrecht, brengt dit met zich mee dat foltering op een gelijkaardige manier als andere zware intentionele misdrijven, zoals moord, dient bestraft te worden.

Spijtig genoeg blijft bij de politie en andere actoren in het strafrecht niet zelden de perceptie bestaan dat foltering niet meer dan een triviaal misdrijf is. Deze misvatting kan worden gezien als een van de voornaamste redenen waarom foltering wereldwijd blijft bestaan en zorgt ervoor dat bij de potentiële daders weinig angst bestaat voor represailles van de overheid. Het feit dat de trivialisering van foltering door de toepassing van lichte straffen is nog belangrijker in deze context, aangezien dit betekent dat het leed van slachtoffers niet wordt erkend. In vele landen krijgen folteraars in het beste geval slechts disciplinaire straffen, zoals degradatie of een geldboete, wat kan worden beschouwd als een inbreuk op de verplichting om dergelijke inbreuken daadwerkelijk en in proportie tot het misdrijf te vervolgen.

Om een sterk afschrikkend effect te verkrijgen en om een duidelijk signaal van nultolerantie ten aanzien van foltering uit te sturen, is het noodzakelijk dat de ruimte die de UNACT biedt om overheidspersoneel aansprakelijk te houden op nationaal niveau concreet wordt ingevuld. Het misdrijf foltering mag dus niet beperkt blijven tot de daders, hun medeplichtigen, en het aanzetten tot of toedekken van foltering, maar dient ook het falen van de overheid om tussen

✓ *Het misdrijf foltering zou niet mogen verjaren.*

te komen om foltering te beëindigen of te voorkomen, te omvatten. Dit impliceert dus ook oversten die op de hoogte zijn (of zouden moeten zijn) van foltering door hun personeel, medeplichtig zijn aan foltering of schuldig zijn aan verzuim. Het niet tussenkomen in geval van foltering in de private sfeer zou ook strafbaar moeten zijn in bepaalde gevallen, bijvoorbeeld in geval van huishoudelijk geweld waar overheidspersoneel preventief had kunnen optreden.

Een ander gevolg van de ernst van het verbod op foltering voor staten is de verplichting de jurisdictie van hun rechtbanken aanzienlijk uit te breiden in deze gevallen. Naast de vervolging van alle daden van foltering waarbij de dader en / of het slachtoffer onderdanen van de staat zijn of alle daden van foltering die op het grondgebied van de staat plaatsvinden, vereist [artikel 5](#) van de UNCAT dat staten het principe van **universele jurisdictie** implementeren voor foltering. Dit betekent dat staten, voor de eerste keer in de geschiedenis van mensenrechtenverdragen, verplicht zijn om strafrechtelijke vervolging in te zetten jegens vermoedelijke daders van foltering die zich op het territorium van de staat bevinden, ongeacht zijn of haar nationaliteit en waar het misdrijf heeft plaatsgevonden. Deze verregaande verplichting is het resultaat van een duidelijke erkenning door de internationale gemeenschap dat foltering een “vijand van de gehele mensheid” is, en er bijgevolg ook geen enkele toevlucht mag bestaan voor folteraars.

3. Onderzoek

Een van de voornaamste redenen voor het voortbestaan van foltering is de straffeloosheid van daders. De voornaamste reden voor deze straffeloosheid is het gebrekkig onderzoek naar vermeende gevallen van foltering en misbruik. Onder internationaal recht hebben staten de verantwoordelijkheid om een efficiënt en neutraal onderzoek te voeren bij aangifte door een slachtoffer of wanneer men er redelijkerwijze kan van uitgaan dat foltering heeft plaatsgevonden ([artikels 12, 13 UNCAT](#), [artikel 2](#) van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (ICCPR)).

De verplichting om een onderzoek in te stellen hangt dus niet af van een formele klacht. Slachtoffers zijn vaak bang om folteraars zelf aan te geven, en voldoende reden om aan te nemen dat foltering heeft plaatsgevonden kan komen van bekentenissen van medegevangenen, advocaten, dokters, verpleegsters, familie, NGO's of nationale mensenrechteninstellingen. In dit opzicht is de beste manier om na te gaan of foltering heeft plaatsgevonden een onafhankelijke preventieve screening van detentiefaciliteiten door Nationale Preventiemechanismen (NPM), zoals beschreven in het Facultatief Protocol van de UNCAT (OPCAT), welke kunnen bestaan uit

 Voor meer informatie hierover, lees: Karen Janina Berg, *Universal Criminal Jurisdiction and the Crime of Torture* (3).

NGO's of internationale mechanismen zoals het Europees Comité voor de Preventie van Foltering (CPT) of de Speciale VN Rapporteur inzake Foltering (UNSRT). Daarenboven zijn verplichte medische onderzoeken van gevangenen bij aankomst in de detentiefaciliteit en bij elke transfer naar een andere faciliteit een zeer nuttig instrument om foltering vast te stellen en te documenteren.

Het tijdig opstarten van het onderzoek is van essentieel belang om er voor te zorgen dat het slachtoffer niet verder gefolterd wordt, en omdat de fysieke sporen van foltering na verloop van tijd mogelijks verdwijnen¹. Daarom dient het onderzoek binnen de uren of dagen na de melding of het ontstaan van het vermoeden van foltering aan te vatten.

Het onderzoek dient verder onpartijdig te zijn, er mogen dus geen van de betrokken partijen bevoorrecht worden. Een onderzoek dat er van uitgaat dat de beschuldigingen vals zijn en waarbij men de betrokken overheidsfunctionarissen tracht te beschermen, kan niet efficiënt zijn. Het onderzoek dient uitgevoerd te worden door daartoe gekwalificeerde personen die op een objectieve manier de aard en omstandigheden van de vermoedelijke foltering en de identiteit van de daders trachten te achterhalen.²

Om een snelle reactie op de feiten te garanderen kan het noodzakelijk zijn dat het onderzoek initieel wordt opgestart door politieoversten, gevangenisdirecteurs, of procureurs. Het strekt echter niet tot aanbeveling het onderzoek volledig toe te vertrouwen aan deze personen, die de vermoedelijke daders vaak in professioneel of persoonlijk verband kennen, en hen mogelijks willen beschermen. Het onderzoek zou dan ook aan externe instanties die geen relatie met de vermoedelijke daders of de instelling waar de foltering of mishandeling heeft plaatsgevonden, moeten toegewezen worden.

Voorbeelden van dergelijke externe instanties zijn rechtbanken, ombudsinstellingen, nationale mensenrechteninstellingen, commissies gemandateerd om detentiefaciliteiten door te lichten, openbare aanklagers en speciale onafhankelijke rechercheurs die enkel gemandateerd zijn om foltering en mishandeling door politiediensten te onderzoeken (een spreekwoordelijke "politie op politie"). Welke instantie men ook kiest, het is van het allergrootste belang dat ze beschikken over voldoende mogelijkheden en bevoegdheden om het onderzoek ook effectief uit te voeren. Voorbeelden hiervan zijn de bevoegdheid om getuigen op te

¹ UNCAT Committee, *Blanco Abad v. Spain*, Appl. No. 59/1996, 14 May 1998, para 8.2

² *Ibid*, para. 8.8

roepen, de beschuldigde mandatarissen te ondervragen, officiële documenten te onderzoeken, en forensische onderzoeken uit te voeren. Het slachtoffer en de aanklager zouden op de hoogte moeten worden gebracht van vorderingen in en de uitkomst van het onderzoek, en in een ideaal geval zou het resultaat van dergelijk onderzoek publiek moeten worden gemaakt.

[Artikel 13](#) van de UNCAT stelt dat staten de verplichting hebben er voor te zorgen dat aanklagers en getuigen niet opnieuw slachtoffer kunnen worden van represailles als gevolg van hun klacht of het aanbrengen van bewijsmateriaal. Het is bovendien aan te bevelen dat overheidsfunctionarissen die vermoedelijk bij de foltering of mishandeling betrokken zijn tijdens het onderzoek geschorst worden of een aan een andere dienst worden toegewezen³. Om, tenslotte, een efficiënt onderzoek te garanderen, is het aanbevelenswaardig een centraal klachtenregister bij te houden.⁴

4. Herstel en rehabilitatie van slachtoffers

Staten die het Verdrag tegen Foltering hebben geratificeerd zijn niet enkel verplicht om foltering en mishandeling te voorkomen en daders te berechten, maar ze dienen slachtoffers ook een passend herstel geven, met inbegrip van compensatie en rehabilitatie.

Deze verplichting is vervat in [artikel 13](#) het Verdrag, waarin het minimale herstel is vervat. Het artikel vult de verplichting, onder [artikel 12](#), om een ex officio onderzoek naar aantijgingen van foltering in te stellen, aan. Beide artikels hebben tot doel de feiten te achterhalen door een competente en onafhankelijke autoriteit. Waar [artikel 12](#) deze autoriteiten toestaat zelf een onderzoek in te stellen (ex officio), zelfs zonder een officiële klacht maar wanneer er gronden zijn om aan te nemen dat foltering heeft plaatsgevonden, vooronderstelt [artikel 13](#) het bestaan van een klacht door een slachtoffer om dergelijk onderzoek aan te vatten.

Afhankelijk van het resultaat van het onderzoek kunnen verdere stappen ondernomen worden om de daders strafrechtelijk te vervolgen ([artikels 4 tot 9](#)) en/of de slachtoffers van herstel te voorzien onder burgerlijk recht ([artikel 14](#)). De beschikbaarheid van de burgerrechtelijke procedure zou niet mogen afhangen van de uitkomst van de strafrechtelijke procedure.

[Artikel 14](#)(1) van het Verdrag kan worden gezien als een specifieke instantie

³ United Nations Docs, UNCAT Committee, CAT/C/NPL/CO/2, para. 24

⁴ United Nations Docs, UNCAT Committee, A/56/44, para. 97(e)

van het meer algemeen geldend principe dat slachtoffers van mensenrechtenschendingen recht hebben op adequaat herstel en rehabilitatie, een recht dat voortvloeit uit [artikel 2](#) (3) van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, en gelijkaardige voorzieningen in regionale mensenrechtenverdragen. De terminologie van artikel 14 komt echter niet overeen met de terminologie die tegenwoordig wordt gebruikt met betrekking tot herstel en reparatie, vastgelegd is in de Basisbeginselen en Richtlijnen over het Recht op Rechtsmiddelen en Rechtsherstel voor Slachtoffers van Grove Schendingen van de Rechten van de Mens en het Internationale Humanitaire Recht van de Verenigde Naties, aangenomen in December 2005. Daar worden de medische, psychologische en juridische rehabilitatie evenals de financiële compensatie als essentiële ingrediënten van het recht op reparatie gezien. Procedurematig wordt van staten verwacht dat ze gepaste (voornamelijk gerechtelijke) instellingen in het leven roepen om slachtoffers toe te laten herstel te bekomen. Het gaat hier dan niet enkel over grondwettelijke, burgerrechtelijke, strafrechtelijke, of mensenrechtelijke hoven en rechtbanken, maar ook om ombudsdiensten, nationale mensenrechtencommissies en speciale folteringscommissies. Inhoudelijk moeten staten een eerlijk en adequaat herstel voorzien voor het leed dat aan slachtoffers werd toegebracht, wat ook op basis van een administratieve procedure of op een informele manier kan gebeuren.

Voor slachtoffers van foltering en mishandeling kan dergelijk herstel bestaan uit een degelijk onderzoek naar de waarheid (ook door waarheids- en verzoeningscommissies), een officiële erkenning van de foltering, bijvoorbeeld door herdenkingsceremonies, hulde aan de slachtoffers, en een officiële verontschuldiging door de staat. Echter ook de vervolging en veroordeling van de individuele daders van foltering zijn een belangrijke vorm van tegemoetkoming aan slachtoffers, waaruit blijkt dat het toepassen van strafrecht niet enkel een rol speelt in de strijd tegen straffeloosheid en de preventie van foltering, maar een belangrijk instrument is om reparatie en rehabilitatie van slachtoffers te bewerkstelligen.

Tenslotte is financiële compensatie voor het toegebrachte leed en lijden, de vernedering, en materiële schade, bijvoorbeeld in de vorm van betaling van de rehabilitatiekosten, een belangrijk element dat slachtoffers van reparatie kan voorzien. Het Comité tegen Foltering heeft in haar baanbrekend vonnis in *Guridi v. Spanje*⁵ echter gesteld dat enkel financiële compensatie niet volstaat voor daden van foltering. De term compensatie zou alle leed aan de

⁵ *Kepa Urra Guridi v. Spain*, Communication No. 212/2002, Committee Against Torture, UN Doc CAT /C/34/D/212/2002

slachtoffers moeten bevatten, met inbegrip van restitutie, compensatie en de rehabilitatie van het slachtoffer, evenals het verschaffen van zekerheid dat er geen herhaling zal zijn van het geweld. In dit opzicht hanteert het Inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens een zeer brede definitie van reparatie. In de zaak *Areco v. Paraguay*, bijvoorbeeld, werd de staat door het Hof opgedragen om naast financiële compensatie haar verantwoordelijkheid ook officieel publiekelijk te erkennen, zich te verontschuldigen bij het slachtoffer en diens familie, en een straat naar het slachtoffer te noemen.

Als foltering op een systematische wijze voorkomt, zijn garanties voor het ophouden van foltering, zoals het aanpassen van wetgeving, de strijd tegen straffeloosheid, het aannemen van maatregelen ter preventie en afschrikking, evenzeer een vorm van reparatie. Als de foltering tot de dood van het slachtoffer heeft geleid, komt de compensatie toe aan de nabestaanden.

Het recht op reparatie is in eerste een recht van het slachtoffer ten aanzien van de staat, die verantwoordelijk is voor de foltering en dus ook de verantwoordelijkheid van reparatie draagt. De individuele dader(s) kunnen echter ook bevolen worden een deel of de gehele som van de financiële compensatie te betalen aan het slachtoffer. Hoewel het de verantwoordelijkheid is van de staat die verantwoordelijk is voor foltering om diensten en financiële middelen aan te bieden die repartie en rehabilitatie toelaten, blijkt uit de praktijk dat vele rehabilitatiecentra voor foltering weinig tot geen middelen toegekend krijgen van de staat en afhankelijk van andere financieringskanalen zoals het VN Fonds voor Slachtoffers van Foltering (UNFVT), dat voorziet in de financiering van niet gouvernementele rehabilitatiecentra door het distribueren van financiële middelen ontvangen van staatsdonoren wereldwijd. Middelen worden enkel toegekend aan NGO's wier doelgroep bestaat uit slachtoffers van foltering, en welke voorzien in medische, psychologische, sociale, economische, legale, humanitaire, educatieve, of andere vormen van dienstverlening om een passend antwoord te bieden op de gevolgen van foltering, zowel voor de slachtoffers zelfs als hun familie.

5. Preventie

5.1 Wettelijke maatregelen

Foltering is een van de meest verschrikkelijke mensenrechteninbreuken en heeft vaak tot jaren na de feiten ernstige gevolgen voor de slachtoffers ervan, soms zelfs heel hun verdere leven. Het ultieme doel is dan ook om

 Meer informatie over het fonds kan gevonden worden in hoofdstuk 6.2.

foltering te voorkomen. Dit is ook opgenomen in de UNCAT, waar een grote aandacht uitgaat naar preventie.

[Artikel 2\(1\)](#) stelt dat *“Iedere Staat die Partij is bij dit Verdrag, neemt doeltreffende wetgevende, bestuurlijke, gerechtelijke of andere maatregelen ter voorkoming van foltering binnen elk onder zijn rechtsmacht vallend gebied”*.

[Artikel 16\(1\)](#) breidt deze verplichting uit tot alle vormen van mishandeling. Er is op deze manier dus een aparte verplichting voor staten om preventieve acties op het getouw te zetten, en dit in de brede zin. Binnen de UNCAT en andere verdragen zoals het Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten zijn enkele artikels opgenomen die al dan niet direct de preventie van foltering als doel hebben:

- Het verbod op uitzetting van vluchtelingen (refoulement) ([artikel 3 UNCAT](#)). Staten mogen geen mensen die mogelijks met foltering zouden te maken krijgen in hun land van herkomst uitzetten, terugsturen of uitleveren;
- Verplichtingen die voortvloeien uit de strafrechtelijke vervolging van daders van foltering ([artikels 4 tot 9 UNCAT](#)). Foltering dient een strafbaar misdrijf te zijn in nationaal strafrecht en daders moeten vervolgd worden, om zo ook een afschrikkend effect te bewerkstelligen;
- De verplichting om opleidingen en training te voorzien met betrekking tot het verbod op foltering voor politie en ander overheidspersoneel ([artikel 10 UNCAT](#));
- De verplichting om op systematische wijze ondervraagtechnieken en detentieomstandigheden te evalueren en zo nodig te herzien([artikel 11 UNCAT](#))
- De verplichting om vermoedelijke daden van foltering te onderzoeken, ofwel van ambtswege, ofwel op basis van een redelijk vermoeden dat foltering heeft plaatsgevonden, ofwel volgend op een klacht van een potentieel slachtoffer([artikels 12 en 13 UNCAT](#)) .
- Het verbod om bewijs bekomen door middel van foltering te gebruiken in rechtbanken ([artikel 15](#))
- Het verbod op arbitraire of onwettige detentie. Gedetineerden hebben het recht om direct op de hoogte gebracht te worden van de reden van hun arrestatie en de aanklachten tegen hen; de verplichting om politiële hechtenis zo kort mogelijk te houden (doorgaans 48 uur); het recht voor alle gearresteerde personen om binnen een redelijke termijn voor een rechter te komen die zal oordelen over het al dan niet in detentie houden. Voorlopige hechtenis zou eerder de uitzondering

dan de regel moeten worden (en het gebruik van andere methoden om er voor te zorgen dat de beklaagde voor de rechter komt, zoals borg, confiscatie van reisdocumenten, en huisarrest); het recht om de wettelijke basis van de hechtenis aan te vechten voor een onafhankelijke rechtbank (het recht op *habeas corpus*) zoals vermeld in [artikel 9](#) van de ICCPR, zou in alle omstandigheden moeten gevrijwaard worden.

- De scheiding van personen die in voorlopige hechtenis zitten van veroordeelde gevangenen, en de gescheiden detentie van kinderen (jonger dan 18 jaar) van volwassen gevangenen. Verder zou het ultieme doel van het penitentiair systeem rehabilitatie moeten zijn ([artikel 10](#) ICCPR);
- Het recht op een eerlijk proces voor een onpartijdige rechtbank; het vermoeden van onschuld; het recht op bijstand en vrije communicatie met een advocaat; het recht om zonder uitstel berecht te worden; en het recht om niet tegen zichzelf te moeten getuigen of aangezet te worden om schuld te bekennen ([artikel 14](#) ICCPR)

De VN Standaard Minimale Regels voor de Behandeling van Gevangenen (UNSMRT) somt een aantal andere maatregelen op die staten zouden moeten nemen en in principe afgeleid zijn van het verbod op foltering: het bijhouden van detentieregisters; audio- en video-opnames van ondervragingen; het recht op bijstand door een advocaat garanderen vanaf het moment van arrestatie; het recht om familieleden op de hoogte te brengen van de arrestatie; een verplicht medisch onderzoek bij aankomst in de gevangenis en bij elke overplaatsing; en het verbod op langdurige eenzame opsluiting.

5.2 Preventieve screening

Een van de meest efficiënte methoden om foltering en mishandeling te voorkomen is het preventief screenen van detentiefaciliteiten door onafhankelijke mechanismen zoals het VN Subcomité voor de Preventie van Foltering, het Europees Comité voor de Preventie van Foltering, en nationale preventiemechanismen opgericht naar het voorbeeld van de OPCAT. Deze mechanismen hebben het recht om onaangekondigde en ongelimiteerde bezoeken te brengen aan alle detentiefaciliteiten, om vertrouwelijke interviews te houden met gedetineerden en personeel, en om rapporten te publiceren en aanbevelingen te formuleren aan overheden met het doel de situatie van gedetineerden te verbeteren.

 Lees de volledige tekst op www2.ohchr.org/english/law/treatmentprisoners.htm

 Meer informatie hierover in hoofdstuk 6.

6. Literatuur

1. Nowak M, McArthur E. The United Nations Convention Against Torture : a commentary. Oxford [u.a.]: Oxford Univ. Press; 2008. XXVI, 1649 p.
2. Dewulf S. The signature of evil : (re)defining torture in international law. Cambridge [u.a.]: Intersentia; 2011. XIX, 617 p.
3. Berg KJ. Universal criminal jurisdiction as mechanism and part of the global struggle to combat impunity with particular regards to the crime of torture. Wien: NWV Neuer Wiss. Verl.; 2012. 533 p.